

بررسی ارزش تشخیصی رنگآمیزی Ki_67 در تومرها عضله صاف رحم و میزان بروز AgNOR

دکتر عترت جوادی راد^۱، دکتر سید حمید مدنی^۲، صدیقه خزاعی^۳، دکتر مهتاب رهبر^۴

تاریخ دریافت ۸۷/۰۹/۰۵ تاریخ پذیرش ۸۷/۱۲/۲۱

چکیده

مقدمه: تومرها عضله صاف رحم شایع‌ترین نئوپلاسم انسان هستند. تقسیم‌بندی بالینی این تومرها به صورت خوش خیم و بدخیم می‌باشد ولی گروه دیگری از ضایعات تحت عنوان (STUMP) وجود دارند که قرار دادن آن‌ها در یکی از این دو دسته مشکل است و افتراق این تومرها از یکدیگر، به اتکا رنگآمیزی H&E مشکل است. هدف این مطالعه یافتن بیومارکرهای عینی برای افتراق و بررسی مقایسه‌ای مارکرهای پرولیفراسیون در سه گروه تومرها مذکور می‌باشد.

مواد و روش کار: در هر گروه از تومرها فوق، تعداد ۱۱ نمونه به صورت تصادفی از آزمایشگاه‌های پاتولوژی انتخاب و با استفاده از رنگآمیزی AgNOR و نیز IHC از نظر بروز مارکر Ki_67 بررسی شدند.

یافته‌ها: Ki_67 در (۱۵/۶۳٪) موارد لیومیوسارکوم، STUMP و (۰/۴٪) لیومیومها بروز یافت. تفاوت معنی‌داری از لحاظ میزان بروز Ki_67 بین گروه لیومیوسارکوم و STUMP ($P < 0.0001$) و همچنین بین لیومیوسارکوم و لیومیوم ($P < 0.0001$) مشاهده شد. میانگین تعداد نقاط AgNOR در مورد نمونه‌های تومر خوش خیم عضله صاف رحم، (STUMP) و لیومیوسارکوم به ترتیب $۰/۰۳ \pm ۰/۰۳$ و $۰/۱۳ \pm ۰/۰۴$ بود. مقایسه میانگین بین هر سه گروه اصلی، اختلاف معنی‌داری را نشان داد ($P < 0.0001$).

بحث و نتیجه‌گیری: مارکرهای پرولیفراسیون AgNOR و Ki_67، تفاوت میانگین معنی‌داری را بین لیومیوسارکوم و تومرها عضله صاف رحمی با پتانسیل بدخیمی نامشخص نشان داد. با توجه به این که افتراق بین لیومیوسارکوم و STUMP در برخی موارد مشکل‌ساز است یافتن بیومارکرهای Objective که به طور واضح تعیین کننده تشخیص ضایعه باشد، ضروری به نظر می‌آید. تحقیق حاضر، مارکر Ki_67 و AgNOR را که روشنی ساده، مطمئن و کم هزینه می‌باشد، جهت افتراق تومرها دارای رفتار خوش خیم از تومرها بدخیم عضله صاف رحم، پیشنهاد می‌نماید.

کلید واژه‌ها: مناطق سازمان دهنده هستک، نقاط AgNOR، تومر عضله صاف رحم، Ki_67

مجله پژوهشی ارومیه، دوره بیستم، شماره دوم، ص ۱۱۶-۱۱۱، تابستان ۱۳۸۸

آدرس مکاتبه: کرمانشاه، بلوار زکریای رازی، مرکز آموزشی و درمانی امام رضا (ع)، مرکز تحقیقات مولکولار پاتولوژی، تلفن: داخلی ۲۰۶۹، تلفن همراه: ۰۸۳۱-۴۲۷۶۳۳۰-۳۱

Email: shmmadani@yahoo.com

مقدمه

با پتانسیل بدخیمی نامشخص (STUMP)^۱ "قرار می‌گیرند. نوع خوش خیم تومرها عضله صاف رحم، شایع‌ترین تومر سیستم ژنیتال زنان بوده و در ۷۵٪ زنان سنین باروری مشاهده می‌شود (۱)، نوع بدخیم آن نئوپلاسم نادری است و عموماً زنان بعد از یائسگی را مبتلا می‌کند (۲،۳).

تومرها عضله صاف رحم^۵ شایع‌ترین تومر در انسان است. تقسیم‌بندی این تومرها از لحاظ بالینی به صورت خوش خیم و بدخیم می‌باشد ولی گروه دیگری از ضایعات وجود دارند که قرار دادن آن‌ها در یکی از این دو دسته بسیار مشکل و حتی غیرممکن می‌باشد که تحت عنوان "تومرها عضله صاف رحمی

^۱ دستیار پاتولوژی، مرکز تحقیقات مولکولار پاتولوژی، مرکز آموزشی درمانی امام رضا (ع)، دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه
^۲ استادیار گروه پاتولوژی، مرکز تحقیقات مولکولار پاتولوژی، مرکز آموزشی درمانی امام رضا (ع)، دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه (نویسنده مسئول)

^۳ کارشناس ارشد میکروبیولوژی، مرکز تحقیقات مولکولار پاتولوژی، مرکز آموزشی درمانی امام رضا (ع)، دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه

^۴ استادیار گروه پاتولوژی، مرکز تحقیقات مولکولار پاتولوژی، مرکز آموزشی درمانی امام رضا (ع)، دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه

^۵ Uterine smooth muscle tumors

برش‌هایی تهیه و به روش هماتوکسیلین - اوزین (H&E) رنگ‌آمیزی شد و به صورت جداگانه در اختیار دو پاتولوژیست قرار گرفت و براساس معیارهای تشخیصی تومرهای عضله صاف رحم STUMP و Richard & Kempson لیومیوسارکوم تقسیم شد. مواردی که مورد تایید هر دو پاتولوژیست بود از نظر تشخیصی تایید شده محسوب گردیدند و تحت رنگ‌آمیزی IHC و AgNOR قرار گرفتند. جهت رنگ‌آمیزی IHC از روش پراکسیداز - آنتیپراکسیداز استفاده شد و بروز مارکر ki_67 (N1633, DAKO, Carpintera, Calif) به صورت رنگ‌پذیری هسته‌ای مورد بررسی قرار گرفت. از کلون 1 Antigen Retrieval مارکر ki_67 استفاده شد. مرحله PH روش حرارتی و در PH قلیایی (بافترتیس PH=9) انجام شد. جهت کنترل نتایج رنگ‌آمیزی مارکر ki_67 از بافت شاهد پیشنهاد شده در راهنمای مصرف آنتیپادی به عنوان کنترل مثبت و منفی استفاده شد. همه موارد با رنگ‌پذیری هسته‌های سلول‌های تومری مثبت در نظر گرفته شد. در مورد تمامی نمونه‌ها برای رنگ‌آمیزی محلول A: ۲ گرم بودر ژلاتین را در اسید فرمیک ۱٪ حل می‌کنیم. محلول B: اسیدنیتریک ۰.۵٪ است. محلول C: به نسبت دو حجم از محلول B و یک حجم از محلول A می‌باشد. محلول نقره‌ای به مدت ۳۰-۴۵ دقیقه در یک محیط تاریک و در دمای اتاق بر روی هر نمونه ریخته می‌شد. بعد از این مدت لامها را با آب مقطر دیونیزه خوب شستشو داده و بعد مراحل آب‌گیری در الکل‌های صعودی انجام می‌گرفت و سپس از گزیلول رد شده و در انتهای نمونه‌ها mount می‌شد. در هر نمونه تعداد ۱۰۰ عدد هسته سلول تومرال به صورت تصادفی انتخاب شده و با بزرگنمایی $1000 \times$ تعداد نقاط AgNOR در آن شمارش شده و در نهایت میانگین گرفته و با روش ANOVA (one way ANOVA) و آزمون t-test مورد ارزیابی قرار گرفت.

یافته‌ها

نقاط AgNOR به صورت گرانول‌های قهوه‌ای تیره تا سیاه رنگی به اندازه‌های مختلف در گروههای مورد مطالعه دیده می‌شدند. در مورد نمونه‌های تومر خوش خیم عضله صاف رحم در هسته سلول معمولاً^۲ ای ۳ عدد از نقاط که تقریباً اندازه یکسانی داشتند دیده

گروه سومی که بین این دو دسته قرار می‌گیرد (STUMP) و مشکلات تشخیصی زیادی ایجاد می‌کند، شامل تعداد کمی از تومرها می‌باشد ولی امکان عود موضعی و گسترش به ارگان‌های دور دست، در آن‌ها وجود دارد. برخورد بالینی با این گروه مشابه تومرها خوش خیم عضله صاف رحم است اما به دلیل امکان عود موضعی و ایجاد متاستاز، پیگیری بیماران ضروری است. این حقیقت اهمیت تشخیص دقیق و افتراق این ضایعات را از یکدیگر روشن می‌سازد (۱).

در حال حاضر تشخیص تومرها عضله صاف رحم توسط میکروسکوپ نوری و براساس معیارهای مورفو‌لولوژیک صورت می‌گیرد ولی در برخی موارد تمایز بین این سه گروه تومر و پیش‌بینی رفتار بالینی آن‌ها، تنها با اتكا به ارزیابی موفولوژیک مقاطع رنگ‌آمیزی شده با H&E مشکل و حتی غیرممکن می‌باشد (۴-۷). به همین خاطر روش‌های مختلفی از جمله مارکرهای ایمنوهیستوشیمی (مثل ki_67) و رنگ‌آمیزی‌های هیستوشیمی (مثل AgNOR) به منظور افتراق تومرها عضله صاف رحم که نمای بافت‌شناسی می‌بهم دارند، مورد مطالعه قرار گرفته است (۴).

نواحی سازمان دهنده هستک NOR^۱، حلقه‌هایی از DNA هستند حاوی ژن‌های ریبوزومی که RNA ریبوزومی، جهت پروتئین سازی از روی آن ترجمه می‌شود. NORها در بازوی کوتاه کروموزم‌های آکروسانتریک قرار دارند و حاوی پروتئین‌های نقره دوست می‌باشند که در رنگ‌آمیزی کلوبید نقره به صورت نقاط سیاه رنگی به نام AgNOR (دیده می‌شوند. تعداد AgNOR در هسته با میزان فعالیت تکثیری سلول ارتباط مستقیم دارد؛ هرچه تعداد آن بیشتر باشد میزان فعالیت تکثیری آن بافت بیشتر است و احتمال بدخیم بودن آن نیز بیشتر است (۸).

هدف از مطالعه حاضر، بررسی ارزش تکنیک AgNOR و نیز مارکر ایمنوهیستوشیمی Ki_67 در تشخیص و افتراق تومرها عضله صاف رحم است.

مواد و روش کار

در این مطالعه پس از مراجعه به دفاتر بایگانی آزمایشگاه‌های عمده پاتولوژی دولتی و خصوصی شهر کرمانشاه و شیراز، از بلوک‌های پارافینی نمونه بافتی بیماران دارای تشیخض پاتولوژی هر یک از سه گروه تومرها عضله صاف رحم طی ۷ سال (۱۳۸۰-۸۷)، تعداد ۲۱ نمونه در هر گروه از تومرها فوق (در مجموع ۶۳ مورد) به صورت تصادفی انتخاب شد. جهت تایید تشخیص، از هر نمونه

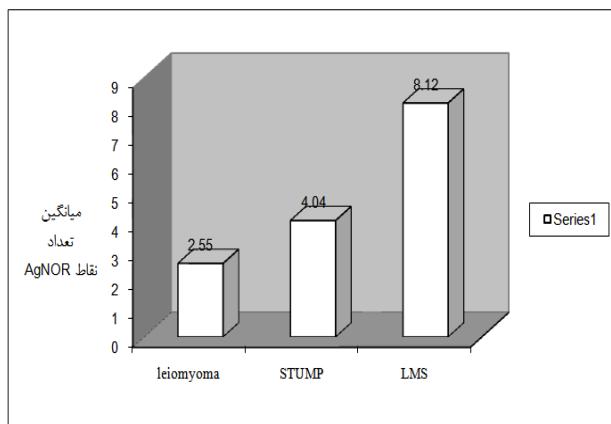
^۱ Nucleolar Organizer Regions

جدول (۱): مقایسه میانگین تعداد نقاط AgNOR در تومرهای

عضله صاف رحم

انحراف معیار SD	میانگین تعداد نقاط AgNOR	تومر عضله صاف رحم
۰/۰۳	۲/۵۵	خوش خیم
۰/۶۶	۴/۰۴	با پتانسیل بدخیمی نامشخص
۰/۱۳	۸/۱۲	بدخیم

نتکه: اختلاف میانگین بین هر سه گروه معنی دار است ($P<0.0001$).

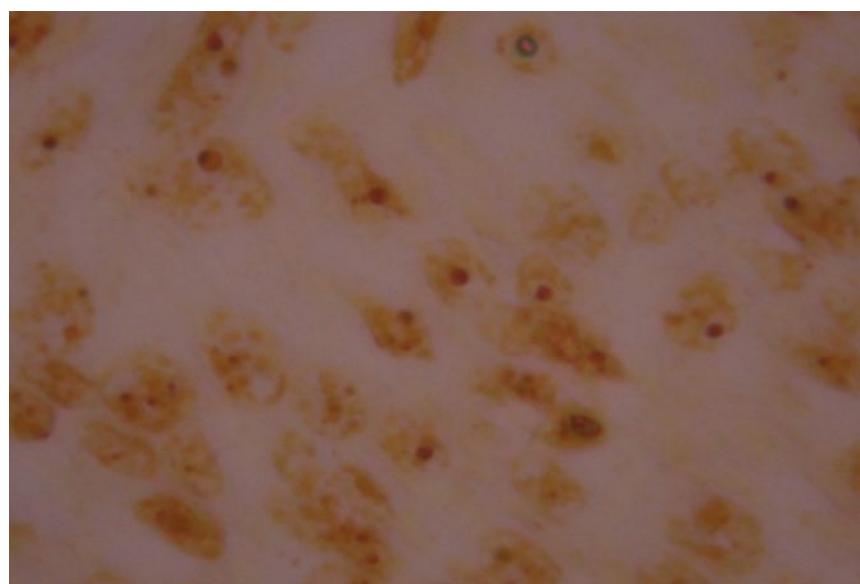

نمودار (۱): افزایش میانگین نقاط AgNOR از سمت خوش خیم به بدخیم کاملاً مشخص است

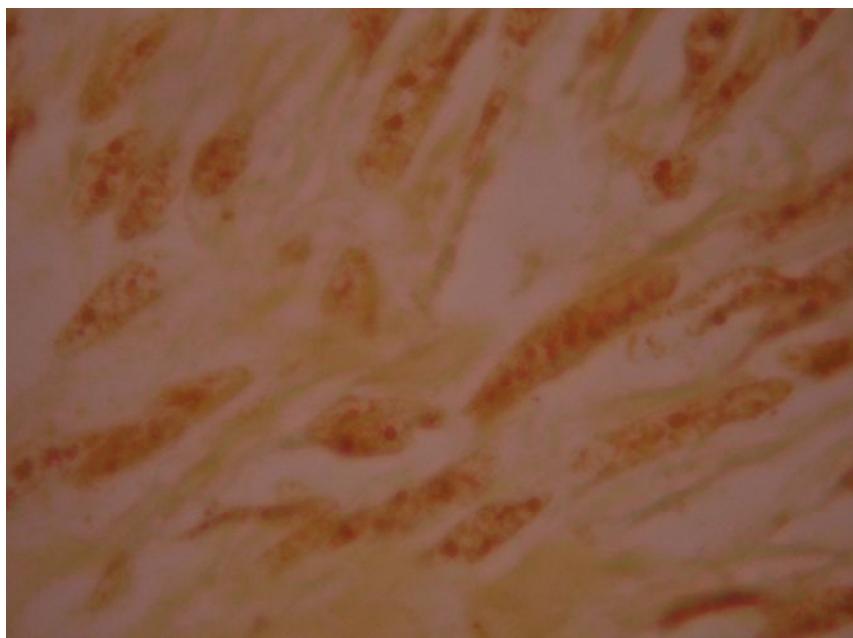
می شد (شکل ۱). در مورد نمونه های تومر عضله صاف رحم با پتانسیل بدخیمی نامشخص (STUMP)، تعداد نقاط AgNOR زیادتر شده بود. در ضمن اندازه این نقاط هم یکسان نبود. در مورد نمونه های تومر بدخیم عضله صاف رحم تغییرات زیادی در نقاط دیده می شد. الف- تعداد نقاط افزایش فراوانی یافته بود به طوری که در بعضی موارد شمارش نقاط را مشکل می ساخت. ب- اندازه نقاط نیز با هم متفاوت بودند، نقاط بزرگ تر از یک میکرومتر مربع به عنوان Cluster و در صورتی که کوچک تر از یک میکرومتر مربع باشند به عنوان Satellites شناسایی می شوند (۹، ۱۰).

ج- اشکال bizarre در این نمونه ها دیده می شد. د- نقاط با حاشیه نامنظم هم دیده می شد (شکل ۲). نتایج میانگین تعداد نقاط AgNOR در جدول ۱ به صورت کامل آورده شده است. مقایسه میانگین بین سه گروه اصلی صورت گرفت، محاسبات آماری اختلاف معنی داری را بین هر سه گروه تومرهای عضله صاف رحم نشان داد ($P<0.0001$).

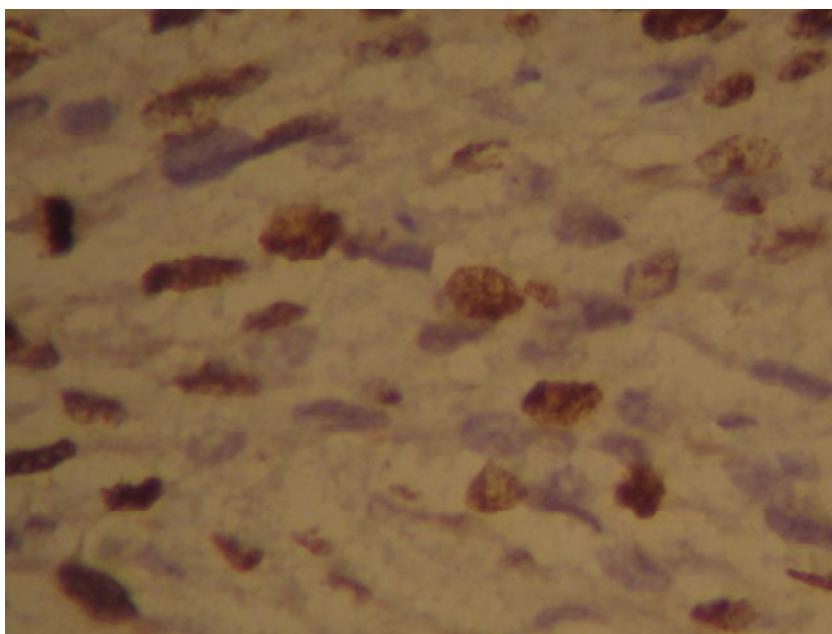
در بررسی ایمنوهیستوشیمی، مارکر پرولیفراسیون Ki-67 در ۱۲/۱۹ (٪۶۳/۱۵) موارد لیومیوسارکوم، ۲/۲۱ (٪۴/۷۶) موارد STUMP و ۰/۲۱ لیومیومها بروز یافت. تفاوت معنی داری از لحاظ میزان بروز Ki-67 بین گروه لیومیوسارکوم و STUMP ($P<0.0001$) و همچنین بین لیومیوسارکوم و لیومیوم (٪۰.۴۸) مشاهده شد، اما تفاوت بین STUMP و گروه لیومیوم معنی دار نبود ($P=0.48$). (شکل ۳).

شکل (۱): لیومیوم، در هسته نقاط AgNOR به رنگ قهوه ای - سیاه دیده می شوند. رنگ آمیزی (*برگنمایی AgNOR ۱۰۰۰ بزرگنمایی)

شکل (۲): لیومیوسارکوم، نقاط AgNOR به تعداد زیاد، نامنظم و به صورت cluster به رنگ سیاه در داخل هسته سلول. رنگ آمیزی AgNOR (بزرگنمایی *۱۰۰)

شکل (۳): بروز مارکر Ki-67 به صورت هسته‌ای در لیومیوسارکوم رحم. رنگ آمیزی IHC (بزرگنمایی *۴۰)

مانند اینتوهیستوشیمی، رنگ آمیزی‌های هیستوشیمی و مولکولار بیولوژی باید بکار برده شود (۵). در این مطالعه ما از مارکرهای پرولیفراسیون AgNOR و Ki-67 جهت پیشگویی رفتار بیولوژیک تومرهای عضله صاف رحم استفاده کردیم. نواحی سازمان دهنده هستک (NOR_S)، ساختمان‌هایی با اهمیت در فرایند نسخه‌برداری

بحث و نتیجه‌گیری

در مورد نتوپلاسم‌های عضله صاف رحم، بررسی مورفولوژیک، تنها براساس مقاطع رنگ آمیزی شده با هماتوکسیلین - ائوزین (H&E)، نمی‌تواند ارزیابی صحیحی از رفتار این تومرها داشته باشد. در مواردی که رفتار تومر مبهم است، روش‌های تکمیلی

مطالعه حاضر، همانند تحقیقات قبلی، افزایش بارز بیان Ki₆₇(MIB₁) (۱۸-۲۳) را در لیومیوسارکوم‌های رحم نشان داد. این تفاوت بروز Ki₆₇ در بین گروه STUMP و لیومیوسارکوم و نیز بین گروه لیومیوم و لیومیوسارکوم کاملاً معنی‌دار بود ($P<0.05$). به طور کلی، پرولیفراسیون مارکرهای AgNOR و Ki₆₇(MIB₁) تفاوت میانگین معنی‌داری را بین لیومیوسارکوم و تومرهای خوش خیم عضله صاف رحم نشان داده است (۱۹،۲۴،۲۵).

در نهایت، با توجه به این مطلب که تشخیص افتراقی بین لیومیوسارکوم و STUMP در برخی موارد مشکل‌ساز است یافتن بیومارکرهای عینی (Objective) که به طور واضح تعیین کننده تشخیص ضایعه باشد، ضروری به نظر می‌آید. تحقیق حاضر، به این منظور، مارکر Ki₆₇ و رنگ آمیزی AgNOR را که روشی ساده، مطمئن، سریع و کم هزینه می‌باشد، جهت افتراق تومرهای دارای رفتار خوش خیم از تومرهای بدخیم عضله صاف رحم پیشنهاد می‌نماید.

تقدیر و تشکر

نویسنده‌گان این مقاله از اعضای هیئت علمی و دستیاران گروه پاتولوژی و پرسنل آزمایشگاه پاتولوژی مرکز آموزشی درمانی امام رضا (ع) و اعضای مرکز تحقیقات مولکولار پاتولوژی تشکر و قدردانی می‌نمایند. این مقاله حاصل بخشی از طرح و پایان نامه دانشجویی دستیاری پاتولوژی به شماره ۸۶۰۳۹، مصوب در شورای پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه می‌باشد.

References:

- AI- Nafussi A. Uterine smooth - muscle tumors: practical approach to diagnosis. J Crrent Dagn Pthol 2004; 10(2):140- 56.
- Rosai J. Ackerman. Surgical pathology.9th Ed. New York: Michael Houston; 2004. P: 1609-12.
- Cotran R, Kumar V, Collins T. Pathologic basis of disease. 7th Ed. Philadelphia: Harcourt Brace; 2005. P.1089.
- Mittal Kh, Lovine R. Estrogen receptor, and progesterone receptor expression in uterine smooth muscle tumors. J Human Pathol 2001; 9(1):984-7.
- Rath-wolfson L, Rosenblot Y, Halpern M. A new scoring system using multiple

اسیدهای هسته‌ای می‌باشد، که امروزه مورد توجه محققان بسیاری قرار گرفته است، چرا که افزایش متوسط تعداد نقاط NOR و همچنین پراکندگی این ذرات به طور متوسط در هسته سلول‌های دچار روند بدخیمی در مطالعات فراوانی مورد تائید قرار گرفته است (۱۱-۱۴). این مطالعه نشان داد که نوعی گرادیان افزایش تعداد نقاط NOR از تومرهای خوش خیم به سمت موارد بدخیم تومرهای عضله صاف رحم وجود دارد (نمودار ۱).

اهمیت رنگ‌آمیزی AgNOR برای تفکیک ضایعات خوش خیم از بدخیم در تعداد زیادی از تومرها نشان داده شده است (۱۱،۱۳،۱۵). نکته قابل توجه این است که در سیر نشوپلازی، هم‌زمان با افزایش تعداد نقاط NOR، شکل و موقعیت و پراکندگی نقاط نیز به میزان زیادی تغییر پیدا می‌کند (۱۵). نتایج این مطالعه هم مانند مطالعات قبلی اختلاف معنی‌داری از لحاظ میانگین نقاط AgNOR در هر سه گروه تومرهای عضله صاف رحم نشان داد ($P<0.0001$). بدین ترتیب مشخص می‌شود که رفتار سلول‌ها در سیر بدخیمی چنان تغییر پیدا می‌کند که میزان پروتئین‌های آژریوفیل نواحی سازمان دهنده هستک به شدت افزایش پیدا می‌کند (۱۶).

مطالعات جدید اخیر، رابطه‌ای مثبت را بین AgNOR و سایر مارکرهای پرولیفراسیون سلولی مانند (MIB₁) Ki₆₇ نشان داده‌اند (۱۷). پروتئین Ki₆₇ که با روش ایمنوهیستوشیمی قابل شناسایی است، ارتباط مستقیمی با تعداد سلول‌هایی که به صورت فعال در حال پرولیفره شدن هستند، نشان می‌دهد (۵).

- immunohistochemical markers for diagnosis of uterine smooth muscle tumors. J Cell Mol Med 2006; 1(1):197- 205.
- Paryson RA, Hart WR. Pathologic consideration of uterine smooth muscle tumors. J Obstet Gynecol Clin North AM.1995; 4(2):637- 57.
 - Dabbs DJ. Diagnostic immunohistochemistry. 1st Ed. Philadelphia: Churchill Livingstone; 2004. P.441.
 - Kadivar M, Shafiei AM. The comparison evaluation of AgNOR index in the malignant and benign breast masses. J Iran Univ Med Sci 2002; 30(9):399-404.
 - Deschenes J, Weidner N. Nucleolar organizer regions (NOR) in hyperplastic and neoplastic

- prostate disease. AM J Surg Pathol 1990; 14(12):1148-55.
10. Wolfson L, Hamel I. Nucleolar organizer regions in breast cytology material. Acta Cytologica 1995; 39: 852-7.
11. Crocker J. Nucleolar organizer regions. Curr Top Pathol 1990;82; 91-150.
12. Antonangelo L, Bernardi F. Morphometric evaluation of argyrophilic nucleolar organizer regions is useful in predicting long term survival in squamous cell carcinoma of the lung. Chest.1997;111:110-40.
13. Risio M, Rossini FP. Cell proliferation in colorectal adenomas containing invasive carcinoma. Anticancer Res 1993; 13: 43-7.
14. Latifa GM, Paz J. Dysplasia of non-metaplastic Cacinoma. AM J Surg Pathol 1998; 12: 96-114.
15. Lundgren R. Cytogenetic studies of prostatic cancer. Scan J Uro Neph 1991; 136:1-35.
16. Suarez V, Newman J, Hiely C. The value of NOR numbers in neoplastic and non-neoplstic epithelium of stomach. Histopathology 1989; 14: 61-6.
17. Rodrigues O, Antonangelo L, Yagi N, Minamoto H. Prognostic significance of Argyrophilic nucleolar organizer region (AgNOR) in resected non-small cell lung cancer. Japan J Clin Oncol 2004; 15(2): 298-305.
18. Chou Cy, Huang SC. Uterine leiomyosarcoma deregulated cell proliferation, but not increased microvessel density compared with uterine leiomyoma. Gynecol Oncol 1997; 65: 225-31.
19. Zhai Y, Kobayashi Y. Expression of steroid receptors, Ki-67, and P₅₃ in uterine leiomyosarcoma. Int J Gynecol Pathol 1999; 18(2):20-8.
20. Jeffers MD, Oakes SJ, Richmond JA. Proliferation, ploidy and prognosis in uterine smooth muscle tumors. Histopathology 1996; 29:217-23.
21. Zhai YI, Nikaido T, Shiozawat T. Expression of cyclins and cyclindependent kinases in smooth muscle tumors of the uterus. Int J Cancer 1999; 84: 224-50.
22. Amada S, Nakano H, Tsuneyoshi M. Leiomyosarcoma versus bizarre and cellular leiomyomas of the uterus: a comparative study based on the MIB-1 and proliferating cell nuclear antigen indices, P₅₃ expression, DNA flow cytometry, and muscle specific actins. Int J Gynecol Pathol 1995; 14(1):134-42.
23. Sprogøe Jakobsen S, Holund B. Immunohistochemistry (Ki-67 and P₅₃) as a tool in determining malignancy in smooth muscle neoplasms (exemplified by a myxoid leiomyosarcoma of the uterus). Acta Pathologica 1996; 104: 705-8.
24. Mudigdo A, Niwa K, Morishita S. Silver-stained nucleolar organizer regions in the uterine myomatous tumors. Cancer Lett 1996; 107: 273-5.
25. Nordal RR, Kristensen GB, Stenwig AE, Trope CG. Immunohistochemical analysis of P₅₃ protein in uterine sarcomas. Gynecol Oncol 1998; 70: 45-8.